

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»

Центральноукраїнський інститут

(назва навчального підрозділу)

Кафедра правознавства

(повна назва кафедри, циклової комісії)

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни «Фінансове право»

на тему: «Поняття, особливості та структура фінансово-правових
норм.»

Студента(ки): Завялець К.Р.

(прізвище та ініціали)

курсу: 3

групи: ІН 16-9-23 Б1П

напряму підготовки (спеціальності) Право

Керівник: к.і.н. доцент кафедри Демешко Ю.О.

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Оцінка:

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ ECTS _____

м. Кропивницький – 2025 рік

ПЛАН

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВО-ПРАВОВИХ НОРМ.....	4
1.1 Фінансове право в системі права: місце та роль фінансово-правових норм.....	4
1.2. Поняття та сутність фінансово-правової норми.....	6
1.3. Класифікація фінансово-правових норм.....	8
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ТА СТРУКТУРА ФІНАНСОВО-ПРАВОВИХ НОРМ.....	11
2.1. Специфічні особливості фінансово-правових норм.....	11
2.2. Загальна структура правової норми та її відображення у фінансовому праві.....	13
2.3. Особливості вживання складових частин приписів у різних типах фінансово-правових норм.....	15
РОЗДІЛ 3. РЕАЛІЗАЦІЯ ФІНАНСОВО-ПРАВОВИХ НОРМ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ.....	18
3.1. Способи втілення фінансово-правових приписів.....	18
3.2. Підстави фінансово-правових норм.....	19
3.3. Труднощі та шляхи покращення фінансово-правового врегулювання....	21
ВИСНОВКИ.....	24
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	28

ВСТУП

Актуальність теми. Приписи фінансово-правового характеру становлять стрижневий складник інструментарію державного врядування економічною галуззю та соціальною цариною. Якраз завдяки цим директивам держава здійснює накопичення, перерозподіл та утилізацію коштів із централізованих і децентралізованих грошових запасів, чим гарантує реалізацію покладених на неї завдань. В умовах сьогоденних економічних негараздів, особливо у світлі потреби зміцнення фінансової життєздатності, дієвого наповнення державної казни та прозорості адміністрації публічними фінансами, ґрунтовне усвідомлення природи, відмінних рис та будови фінансово-правових імперативів набуває абсолютної важливості.

Недостатня визначеність або хиби у сфері фінансово-правового нормування спричиняють зростання обсягів тіньового сектору економіки, погіршення результативності фінансового нагляду та зловживання правами учасників фінансових правовідносин. Таким чином, вивчення теоретичної бази фінансово-правових правил є не лише науковим інтересом, але й обов'язковою передумовою для оптимізації національної правової бази та укріплення фінансової безпеки країни.

Стан наукової розробки теми. Питання, пов'язані з фінансово-правовими приписами, здавна є ключовими для юриспруденції як в Україні, так і на міжнародній арені. Концептуальні засади визначення та елементного складу юридичних норм формувалися в межах загальної теорії права завдяки роботам таких науковців, як С. С. Алексєєв, О. Ф. Скакун та інші.

Самі ж фінансово-правові виміри були предметом ґрунтовного вивчення у працях провідних спеціалістів фінансового права України, серед яких варто виділити:

- О. А. Орлюк, чиї дослідження зосереджувалися на системі фінансового права та його основоположних джерелах.

- Л. К. Воронова та Д. О. Гетманцев, які приділяли увагу бюджетному та податковому праву – ключовим галузям, де фінансові норми застосовуються найбільш інтенсивно.

- М. П. Кучерявенко, який зосереджувався на ретельному аналізі структури та суті податкових норм.

Хоча наукова база є досить потужною, сучасні публікації рідко містять всебічний розгляд специфіки будови фінансово-правових норм, особливо на тлі останніх трансформацій у податковому та бюджетному законодавстві. Зокрема, гостро стоїть питання класифікації тих нормативних приписів, що регулюють фінансові відносини нового типу. Отже, виникає потреба в систематизації вже накопичених теоретичних знань та проведенні більш глибокого осмислення структури та механізмів реалізації норм, беручи до уваги актуальні економічні та правові умови.

Мета та завдання дослідження. Головним завданням цієї курсової роботи є вичерпний теоретико-правовий аналіз дефініції, ключових характеристик та внутрішньої побудови фінансово-правових норм, а також вивчення труднощів їхнього впровадження (реалізації) в умовах сьогодення.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

1. З'ясувати позицію фінансово-правових приписів у правовій системі та надати їхнє наукове визначення.
2. Встановити й детально розглянути особливі риси фінансово-правових приписів, які відмежовують їх від норм інших правових сфер.
3. Розкрити традиційну будову правового припису, що складається з трьох елементів (гіпотези, диспозиції, санкції), та описати специфіку її реалізації у сфері фінансового права.
4. Провести аналіз систематизації фінансово-правових приписів, використовуючи різні підходи до їх класифікації.

5. Провести дослідження актуальних питань впровадження та шляхів оптимізації фінансово-правових приписів у нормативно-правових актах України.

Об'єкт та предмет дослідження. Сферою нашого вивчення є вся множина соціальних взаємозв'язків, які формуються під час становлення, дії та впровадження нормативних положень фінансового права.

Предмет дослідження. Поняття, сутність, особливості, структура та класифікація фінансово-правових норм, а також нормативно-правові акти, що їх закріплюють.

Методологічна основа дослідження. У процесі цього дослідження було застосовано цілий комплекс як загальнонаукових, так і спеціальних юридичних методик. Завдяки діалектичному методу стало можливим розглянути фінансово-правові положення у динаміці їхнього становлення та у тісній кореляції з економічними явищами. Формально-юридичний підхід використовувався для докладного вивчення як структури, так і безпосереднього наповнення правових приписів. Порівняльно-правова методика знайшла своє застосування у процесі зіставлення різних типів нормативно-правових актів. Метод системного аналізу забезпечив можливість розглядати фінансово-правові норми як невіддільну складову цілісної галузі фінансового права.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВО-ПРАВОВИХ НОРМ.

1.1 Фінансове право в системі права: місце та роль фінансово-правових норм.

Фінансове право виділяється як незалежний сегмент публічного права і має чітке місце в правовій архітектурі України [4, с. 18]. Його автономний статус підтверджується унікальним предметом та специфічними способами (методами) правового впливу:

- Сфера охоплення: охоплює ті суспільні зв'язки, які виникають у процесі створення, розподілу та подальшого використання грошових ресурсів, як централізованих, так і децентралізованих (наприклад, державні та місцеві бюджети, різноманітні державні цільові фонди та ін.).

- Спосіб впливу: у переважній більшості випадків використовується імперативний, або субординаційний (владний) підхід [11, с. 78]. Це означає, що відносини між учасниками формуються за принципом зверхності та підпорядкування. Один суб'єкт (наприклад, державна установа, як-от податкова чи Казначейська служба) наділений управлінською владою, тоді як інший (платник внесків або одержувач бюджетних дотацій) має обов'язок виконувати встановлені ним розпорядження.

Фінансове право має глибокі зв'язки з іншими напрямками публічного права:

- Зв'язок із Конституційним правом: Воно слугує фундаментальною базою, оскільки Конституція визначає фінансові повноваження найвищих представницьких органів (ВРУ), виконавчої влади (КМУ), органів місцевого самоврядування, а також ключові засади системи оподаткування.

- Зв'язок із Адміністративним правом: Воно здійснює регулювання управлінських та організаційних процесів у діяльності фінансових структур і

встановлює адміністративні санкції за порушення норм фінансового законодавства.

- Зв'язок із Кримінальним правом: Це право визначає міру покарання за найбільш суспільно небезпечні фіскальні правопорушення (наприклад, умисне ухилення від сплати податків у особливо великих розмірах)].

Фінансово-правові норми (ФПН) є базовими елементами всієї системи фінансового права [5, с. 42]. Їхня функціональна роль є багатогранною:

- Функція регулювання: ФПН фіксують конкретні правила поведінки для всіх суб'єктів, залучених до фінансової діяльності держави.

Вони деталізують:

- Сукупність прав та зобов'язань суб'єктів взаємодії (наприклад, легальне право суб'єкта, що сплачує податки, вимагати бюджетного повернення та його прямий обов'язок провести сплату податкового збору) [3, ст. 16].

- Встановлення послідовності та правил виконання фінансових транзакцій (наприклад, визначення процедури формування, перевірки та подальшої реалізації бюджетного плану).

- Функція перерозподілу: Норми фінансового права формально закріплюють схему перерозподілу сукупного національного продукту [4, с. 55]. Вони встановлюють, які саме фінансові ресурси, в якому розмірі та на основі яких критеріїв вилучаються від приватних осіб та структур (шляхом введення податкових платежів і зборів) та скеровуються для забезпечення функціонування державних інституцій (через механізм виділення бюджетних коштів).

- Функція нагляду: Нормативно-правові акти у сфері фінансів містять положення, що гарантують здійснення державного моніторингу фінансової сфери. Вони чітко визначають компетенцію органів, що здійснюють контроль (таких як Рахункова палата, Державна служба аудиту,

ДПС) [2, ст. 99], а також встановлюють способи та методи проведення інспекцій.

- Функція заохочення (мотиваційна): Шляхом запровадження податкових преференцій, надання субсидій чи механізмів податкового кредитування, ці норми можуть активно сприяти розвитку окремих секторів економіки чи заохочувати суспільно значущі дії (зокрема, підтримку інвестиційної активності, благодійництво, сприяння розвитку дрібного підприємництва).

- Функція захисту: Фінансово-правові норми передбачають застосування санкційних заходів (накладення грошових штрафів, нарахування пені) [3, ст. 126] та механізмів їх реалізації у випадку порушення встановлених фінансових правил, забезпечуючи таким чином захист майнових інтересів держави.

1.2. Поняття та сутність фінансово-правової норми.

Фінансово-правова норма (ФПН) – це загальнообов’язкове правило поведінки, яке формується або легітимізується державою, спрямоване на впорядкування суспільних взаємин, що виникають під час створення, розподілення та використання державних і муніципальних грошових ресурсів (фінансів), і можливість дотримання якого гарантується апаратом державного примусу [5, с. 60].

ФПН належить до категорії правових норм, проте вона має низку унікальних ознак, що відображають специфічний характер фінансового права як галузі, а також її приналежність до публічно-правової сфери.

Суть фінансово-правової норми полягає в офіційному юридичному оформленні та забезпеченні примусовою силою державної влади процесу залучення, розподілення та витрачання державних грошових фондів [4, с. 70], що є вкрай важливим для стабільного функціонування держави та виконання

її соціально-економічних програм. Ця принципова суть розкривається через такі характерні риси:

- Публічна природа. Ці норми запроваджуються в інтересах всього суспільства і держави [9, с. 25] та регулюють взаємини, де обов'язково присутній суб'єкт, наділений владними повноваженнями (державний фінансовий орган, держава, органи місцевого самоврядування).

- Імперативний (владний) спосіб регулювання. Регулювання здійснюється переважно за допомогою чітких, категоричних приписів, які не передбачають можливості двостороннього узгодження між сторонами [14, с. 80]. Відносини будуються за моделлю «влада диктує – суб'єкт підкоряється», що чітко розмежовує обов'язки платників і повноваження контролюючих інституцій.

- Грошове (майнове) наповнення. Переважна більшість ФПН спрямована на впорядкування руху фінансових активів (наприклад, визначення ставок податків, порядку бюджетного фінансування, формування резервів), що підкреслює їх прямий зв'язок із фінансовою сферою.

- Спрямованість на конкретну мету. ФПН завжди мають цільову установку на організацію фінансової діяльності державних структур та органів місцевого самоврядування. Вони слугують інструментом для реалізації проголошеної державою фінансової політики.

- Специфічні механізми впливу (санкції). У разі недотримання ФПН застосовуються особливі форми юридичної відповідальності – фінансові стягнення (штрафи, пеня [3, ст. 110], адміністративні санкції у фінансовій площині). Ці стягнення здебільшого носять майновий характер і є ключовим засобом забезпечення належної фінансової дисципліни.

- Взаємопов'язаність у системі. ФПН функціонують не відокремлено, а складають цілісну систему фінансового права [5, с. 68], гармонійно взаємодіючи з нормами податкового, бюджетного, валютного права та забезпечуючи їх логічну узгодженість.

1.3. Класифікація фінансово-правових норм

Класифікація фінансово-правових норм (ФПН) допомагає детальніше охопити їхню функціональність та специфіку правового механізму регулювання фінансової сфери [4, с. 88]. ФПН систематизуються в групи на основі різних критеріїв.

Цей поділ відображає структурні компоненти самої галузі фінансового права:

- Норми, що стосуються бюджету: регулюють процеси, пов'язані з розробкою, розглядом, затвердженням, виконанням кошторисів [2] та фінансового контролю (наприклад, норми, що визначають етапи бюджетного циклу).
- Норми оподаткування: визначають типи податків і обов'язкових платежів [3], встановлюють права та обов'язки платників, а також порядок їхнього сплати та механізми адміністрування (наприклад, положення Податкового кодексу).
- Валютне законодавство: регулює порядок обігу валютних цінностей, механізми валютного контролю та здійснення валютних операцій.
- Банківські норми: регулюють питання, пов'язані з організаційною структурою та діяльністю банківської системи, а також процеси грошового обігу.
- Норми, що стосуються державного кредиту: регулюють відносини, які виникають у зв'язку з державними запозиченнями [2] та управлінням державним боргом.

Виходячи з функціональної ролі (способу впливу):

- Регулюючі норми: встановлюють конкретизовані права та обов'язки учасників [8], визначаючи, яким має бути їхній правомірний спосіб дій у фінансовій сфері.

Наприклад: Норма, яка зобов'язує сплатити податок у межах встановлених часових рамок.

- Охоронні норми: Визначають заходи юридичної відповідальності (санкції), які застосовуються за порушення фінансового законодавства. Їхнє завдання – захист існуючих фінансових правовідносин.

Наприклад: Норма про застосування штрафних санкцій за подання податкової декларації із запізненням.

Виходячи з характеру встановлених приписів (за методом регулювання):

- Імперативні (категоричні) норми: Встановлюють єдину, жорстко обов'язкову модель поведінки [14], повністю виключаючи вибір суб'єктами. Це найбільш поширений тип норм у фінансовому праві.

Наприклад: Норма, що вимагає беззастережного перерахування податку до бюджету згідно з визначеними реквізитами.

- Диспозитивні норми: Надають суб'єктам право самостійно обирати варіант поведінки або укласти угоди в межах, які встановлені законом [5, с. 95]. Вони рідко зустрічаються в чистому вигляді, переважно у відносинах, що мають елементи приватного права (наприклад, у сфері державних позик).

- Рекомендаційні норми: Встановлюють бажаний, але не обов'язковий до виконання, формат поведінки, за невиконання якого не передбачається юридична відповідальність (наприклад, рекомендації щодо фінансового планування).

Виходячи з часових рамок дії

- Постійні норми: Діють без встановлення кінцевого терміну, доки не будуть офіційно анульовані або замінені (переважна більшість норм) [4].

- Тимчасові норми: Встановлюються на конкретний період часу або до настання певної події (наприклад, норми, що обмежують регулювання

виключно поточним бюджетним роком; податкові преференції на період дії воєнного стану).

Виходячи з території, на якій діють

- Загальнодержавні норми: Поширюють свою дію на всю територію країни (наприклад, Бюджетний та Податковий кодекси).
- Локальні (місцеві) норми: Діють лише в межах конкретної адміністративно-територіальної одиниці (наприклад, рішення місцевих органів влади щодо запровадження місцевих обов'язкових платежів і зборів) [3, ст. 12].

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ТА СТРУКТУРА ФІНАНСОВО-ПРАВОВИХ НОРМ.

2.1. Специфічні особливості фінансово-правових норм.

Особливі риси фінансово-правових норм (ФПН) обумовлені специфікою предмета та методології фінансового права [10, с. 50], що виділяє їх серед правил, притаманних іншим правовим галузям (як-от: цивільному, адміністративному чи кримінальному праву):

Фінансові взаємини здебільшого носять публічно-правовий характер, що диктує їхню імперативну природу. Це передбачає:

- Вертикальна ієрархія: Відносини будуються за моделлю «влада – підпорядкування» [5, с. 75], де одна зі сторін завжди є державним або муніципальним суб'єктом, наділеним імперативною владою (наприклад, податкові чи казначейські служби).
- Обов'язковість виконання: ФПН встановлюють чітко визначену, суворо обов'язкову лінію поведінки (зокрема, необхідність сплати зборів, подання фінансового обліку), яка не може бути скоригована чи скасована взаємною згодою сторін. Тут виключена диспозитивність та свобода угоди, характерна для приватного права [6].
- ФПН здійснюють регулювання відносин, центральним об'єктом яких є виключно грошові потоки [7, с. 50] – процеси формування, розподілу та використання публічних грошових резервів (державного та місцевого рівнів).
- Фокус регулювання: Грошові ресурси, що слугують для забезпечення загальнонаціональних потреб (це можуть бути бюджетні асигнування, податки, обов'язкові платежі, державні позики). Це є ключовою відмінністю від норм цивільного права, які охоплюють майнові відносини в

цілому, а також від адміністративного, яке часто стосується організаційних питань, не зачіпаючи безпосередньо фінансові транзакції.

Незважаючи на те, що порушення фінансового законодавства може спричинити адміністративну чи навіть кримінальну відповідальність, забезпечення ФПН переважно здійснюється за допомогою спеціальних фінансово-правових санкцій, котрі мають такі особливості:

- Характер примусу: Санкції є переважно грошовими стягненнями (штрафи, пеня), метою яких є поповнення державної скарбниці або компенсація фінансових втрат, понесених державою.
- Позасудовий порядок стягнення: У багатьох ситуаціях (особливо в податковій сфері) державні контролюючі органи мають право застосовувати фінансові стягнення та вилучати заборгованість в адміністративному (безспірному) порядку, не вимагаючи судового рішення (при цьому рішення контролюючих структур можуть бути завжди оскаржені у судовому порядку).

ФПН виступають у ролі безпосереднього механізму втілення фінансової політики та економічних пріоритетів держави:

- Спрямованість: Вміст фінансово-правових норм (ФПН), включаючи податкові ставки, преференції та кошторисні програми, завжди корелює з актуальними економічними та соціальними пріоритетами (наприклад, заохочення капіталовкладень, допомога визначеним секторам економіки, соціальне забезпечення). Модифікація ФПН безпосередньо впливає на економічну активність учасників ринку.

Переважна частина фінансово-правових положень, особливо ті, які регламентують оподаткування та бюджетну архітектуру, ґрунтується безпосередньо на Конституції України [1, ст. 92], що встановлює основоположні принципи фінансової діяльності, зокрема принцип легальності збору податків. Це гарантує непорушність і правомірність ключових фінансових регуляцій.

2.2. Загальна структура правової норми та її відображення у фінансовому праві.

Традиційно, правова норма має трискладовий логічний каркас: передумова (гіпотеза), припис (диспозиція) та покарання (санкція) [2, с. 145]. Навіть якщо не всі ці складові присутні в окремій статті законодавчого акта, вони завжди функціонують у системній єдності інших норм. У фінансовому праві цей устрій зберігається повністю, хоча й набуває характерних особливостей.

Гіпотеза – це елемент норми, який окреслює обставини (фактичну базу), за наявності яких норма активується. Вона встановлює межі дії, відповідаючи на питання: коли, де і відносно кого виникають юридичні права та зобов'язання.

Прояв у фінансовому праві:

Фактична основа: Гіпотези фінансово-правових норм (ФПН) зазвичай прив'язані до юридичних фактів, що стосуються фінансів, майна чи певних процедур.

Типові приклади:

- Якщо фізична чи юридична особа заробила дохід (поява об'єкта обкладення).
- Якщо настала встановлена дата погашення податкового зобов'язання (календарна умова).
- Якщо міський чи обласний орган влади затвердив свій кошторис (процедуральна дія).

Диспозиція є центральною частиною норми, що містить безпосереднє правило поведінки [5, с. 88]. Вона фіксує суб'єктивні права та юридичні обов'язки учасників правових відносин, пояснюючи, яким чином необхідно діяти.

Прояв у фінансовому праві:

Приписи ФПН, як правило, мають жорсткий, імперативний характер, оскільки регулюють владні відносини, пов'язані з грошовими потоками.

- **Зобов'язання:** частина ФПН встановлює активні вимоги (наприклад, внести визначену суму податку, подати звітність) або пасивні вимоги (наприклад, заборона нецільового використання виділених з бюджету коштів).

- **Суб'єктивні права:** норми також наділяють правами владні органи (право податківців на проведення інспекції) та підзвітні суб'єкти (право платника на повернення надлишково сплачених коштів).

Санкція – це елемент норми, який визначає заходи державного впливу, що застосовуються до суб'єкта у випадку недотримання (ігнорування) приписів [6, с. 210], встановлених диспозицією.

Прояв у фінансовому праві:

- **Санкції,** передбачені ФПН, характеризуються переважно майновим ефектом і спрямовані на відновлення фінансового порядку та наповнення державних фондів.

- **Фінансово-майнові стягнення:** включають нарахування відсотків (пені) за прострочення платежу та застосування грошових штрафів (за порушення норм податкового законодавства чи розкрадання бюджетних коштів).

- **Припинення фінансування:** у випадку серйозних порушень бюджетної дисципліни може бути застосовано обмеження або повне скасування бюджетних видатків.

- **Порядок застосування:** важливою особливістю є те, що покарання часто накладаються в адміністративному (позасудовому) порядку (наприклад, податковими органами), хоча ці рішення завжди можна оскаржити у суді.

Особливості формування структури ФПН: у фінансовому законодавстві нерідко зустрічається ситуація, коли в тексті є лише двоелементна конструкція:

- Гіпотеза і Диспозиція зазвичай співіснують в одній статті (наприклад, у Податковому кодексі, що встановлює розмір та обов'язок сплати).
- Санкція може бути виділена в окрему главу того ж закону (наприклад, розділ про юридичну відповідальність за податкові проступки) або міститися в абсолютно іншому нормативному акті (наприклад, захисні норми можуть бути включені до Кодексу України про адміністративні правопорушення).

2.3. Особливості вживання складових частин приписів у різних типах фінансово-правових норм.

Використання компонентів логічної будови норми (гіпотези, диспозиції, санкції) у фінансовому праві має специфіку, яка обумовлена тим, чи є норма матеріальною чи процесуальною [4, с. 95], а також її функціональною метою (регулюючі чи захисні).

Специфіка у матеріальних фінансово-правових приписах. Матеріальні приписи (приміром, положення Податкового кодексу щодо обов'язків платника) встановлюють права та повинності стосовно грошових фондів.

- Гіпотеза: Часто буває заплутаною, вміщує низку умов, необхідних для настання фінансового обов'язку. Приміром, гіпотеза податкового припису містить:

- Учасника (платник податку).
- Предмет (отриманий прибуток, власність).
- Базу (грошова оцінка об'єкта).
- Час (податковий період).

- Диспозиція: завжди має наказовий, зобов'язувальний характер та чітко визначає фінансову повинність. Приміром, повинність "сплатити 18% податку на прибутки фізичних осіб".

- Санкція: найчастіше є відсильною [3] – тобто міститься в окремих, спеціально виділених розділах кодексу (наприклад, Розділ XI Податкового кодексу про відповідальність) [7].

Специфіка у процесуальних фінансово-правових приписах. Процесуальні приписи (приміром, норми Бюджетного кодексу про бюджетний розгляд, або норми про ведення ревізій) унормовують порядок (процедуру) фінансової діяльності.

- Гіпотеза: Зазначає процесуальний факт, що ініціює певну процедуру. Приміром, "якщо Кабінет Міністрів України затвердив проєкт Закону про Державний бюджет на наступний рік".

- Диспозиція: Містить порядок послідовних кроків владних суб'єктів, наприклад: "проєкт спрямовується до Верховної Ради України не пізніше 15 вересня". Ці диспозиції мають організаційний зміст.

- Санкція: Застосовується рідше, ніж у матеріальних приписах. Часто санкцією є негативний процесуальний результат (наприклад, повернення документа для доопрацювання) [2] або дисциплінарна-адміністративна відповідальність посадовців.

Специфіка у захисних фінансово-правових приписах. Захисні приписи (норми про фінансову відповідальність) – це ті, де санкція виступає ключовим елементом, а диспозиція та гіпотеза набувають допоміжного значення.

- Гіпотеза - вказує на випадок правопорушення (неправомірної поведінки) – наприклад, "якщо платник податку не вчасно подав звітність".

- Диспозиція - містить повноваження владного органу щодо застосування примусу: "Податковий орган може ухвалити рішення про застосування штрафу".

- Санкція - є найбільш деталізованою частиною, яка чітко визначає тип та міру стягнення [9] (наприклад, "тягне за собою накладення штрафу у розмірі 170 гривень за кожне таке неподання").

- Двоелементна (уповноважувальна) будова. Певні ФПН, особливо ті, що надають повноваження, можуть мати двоелементну будову, яка складається лише з гіпотези та диспозиції (без відкрито вираженої санкції, оскільки порушення повноважень регулюється іншими, загальними приписами).

Приклад: приписи про правові режими (наприклад, фінансовий припис, що дає право на податкову пільгу) [5, с. 96]. Гіпотеза – умови надання пільги; Диспозиція – право платника не сплачувати податок.

Таким чином, у фінансовому праві будова припису є гнучкою і залежить від певної функції, яку він виконує у системі фінансово-правового унормування.

РОЗДІЛ 3. РЕАЛІЗАЦІЯ ФІНАНСОВО-ПРАВОВИХ НОРМ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ.

3.1. Способи втілення фінансово-правових приписів

Втілення фінансово-правових приписів (ФПП) – це перетворення розпоряджень, що містяться в них, на фактичну, правомірну поведінку учасників фінансових правовідносин. У правознавстві виокремлюють чотири головні моделі втілення правових приписів, які цілком підходять і до фінансового права [4, с. 140]:

Дотримання – це спосіб передбачає пасивну поведінку учасників – утримання від чинення дій, заборонених фінансово-правовими приписами. Дотримання стосується, переважно, заборонних та деяких пасивно-зобов'язуючих приписів. Сутність: виконання повинності не порушувати фінансове законодавство. Приклад: учасник господарювання утримується від нецільового використання бюджетних коштів або не чинить кроків, спрямованих на неправомірне відшкодування ПДВ.

Виконання – це спосіб передбачає активну поведінку учасників, що полягає у сумлінному здійсненні покладених на них юридичних обов'язків у сфері фінансів. Виконання стосується зобов'язуючих приписів. Сутність: Чітке та вчасне вчинення вимаганих законом дій. Приклади: Сплата податків, зборів та інших обов'язкових платежів до бюджету [3, ст. 38].

Використання – це спосіб передбачає активну поведінку учасників, спрямовану на здійснення своїх суб'єктивних прав та законних інтересів, які надані їм фінансово-правовими приписами. Використання стосується уповноважуючих (дозвільних) приписів. Сутність: реалізація наданої законом змоги. Приклади: застосування платником податків наданих йому податкових пільг. Отримання бюджетних асигнувань або дотацій на підставі

затвердженого кошторису [3, ст. 56]. Оскарження ухвали податкового органу в адміністративному чи судовому порядку.

Застосування – це єдиний спосіб втілення, який має владно-організуючий характер. Він полягає у владній діяльності компетентних державних органів (фінансових, податкових, судових) щодо індивідуалізації фінансово-правових приписів та винесення індивідуальних правових актів. Сутність: втручання владного органу для вирішення конкретної юридичної справи, оформлене спеціальним актом. Приклади: винесення податковим органом податкового повідомлення-рішення про донарахування податкового зобов'язання[7]. Затвердження Закону про Державний бюджет України Верховною Радою. Надання Міністерством фінансів роз'яснень щодо опрацювання певних приписів.

Правозастосовчі акти у сфері фінансів (накази, рішення, повідомлення-рішення, висновки, постанови) є юридичною формою застосування ФПП. Вони є обов'язковими для виконання і є кінцевим результатом втілення ФПП у спірних чи індивідуальних ситуаціях.

3.2. Підстави фінансово-правових норм.

Підстави фінансово-правових норм – це зовнішні форми вираження (закріплення) правових приписів, що унормовують фінансові взаємини. Вони створюють систему фінансового законодавства, яка має виразну ієрархію.

Конституція України володіє найвищою юридичною чинністю і є головним джерелом для всього масиву фінансово-правових норм. Вона фіксує:

Засади фінансової системи: визначає, що бюджетна система України збудована на принципах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства.

Принцип законності оподаткування: Унормовує, що лише законами України встановлюються податки і збори.

Повноваження суб'єктів: визначає фінансові повноваження Верховної Ради (затвердження кошторису), Кабінету Міністрів (забезпечення виконання кошторису) та органів місцевого самоврядування.

Закони є головною і найбільш великою групою підстав фінансового права:

Кодифіковані акти:

- Бюджетний кодекс України [2]: унормовує взаємини, пов'язані з формуванням, виконанням та наглядом за державним і місцевими кошторисами.

- Податковий кодекс України [3]: систематизує норми щодо встановлення, введення та адміністрування загальнодержавних і місцевих податків та зборів.

Спеціальні закони:

- Щорічний Закон України "Про Державний бюджет України": є конкретизацією Бюджетного кодексу на поточний рік.

- Закони, що унормовують діяльність фінансових інституцій (наприклад, Закон "Про Національний банк України" [7], Закон "Про банки і банківську діяльність").

- Закони у сфері державного фінансового контролю та державного боргу.

Підзаконні нормативно-правові акти ці акти видаються на виконання законів та для деталізації фінансово-правових приписів:

- Акти Кабінету Міністрів України (Постанови та Розпорядження): унормовують питання виконання кошторису, управління державним майном, надання дотацій, субвенцій та ін.

- Акти Міністерства фінансів України: видаються у формі наказів, інструкцій та положень, які регламентують бухгалтерський облік, звітність, казначейське обслуговування, фінансовий моніторинг.
- Акти Національного банку України: унормовують грошово-кредитні, валютні та банківські взаємини (наприклад, нормативно-правові акти з питань валютного регулювання).
- Акти органів місцевого самоврядування: рішення місцевих рад [5, с. 38], які встановлюють місцеві податки та збори у межах, визначених Податковим кодексом, та затверджують місцеві кошториси.

Міжнародні договори – чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і мають пріоритет над національними законами [9].

У фінансовому праві це переважно:

- Конвенції про уникнення подвійного оподаткування: унормовують порядок оподаткування доходів, які отримують резиденти однієї країни на території іншої.
- Угоди про фінансову допомогу та співпрацю: договори з міжнародними фінансовими організаціями (МВФ, Світовий банк).

Системний аналіз цих підстав є необхідним для повного розуміння та правильного застосування фінансово-правових норм.

3.3. Труднощі та шляхи покращення фінансово-правового врегулювання.

Дієвість фінансово-правових приписів (ФПП) напряму залежить від якості законотворчості та правозастосовної практики. В Україні наявна низка негараздів, вирішення яких окреслює перспективи розвитку цієї сфери.

Труднощі покращення фінансово-правових приписів:

- Суперечності (колізії): часте оновлення ключових укладань (Податкового, Бюджетного) тягне за собою розбіжності між новими й старими нормами, а також між приписами різних правових галузей, що породжує юридичну непевність.

- Прогалини: недостатня правова чіткість нових фінансових зв'язків, як-от ринок криптовалют, державно-приватна співпраця чи деякі аспекти фінансового нагляду.

- Додаткове регулювання: надмірне використання актів нижчої юридичної сили (інструкцій, листів ДПС), які часто розширюють чи звужують зміст законів, порушуючи конституційний принцип законності збору податків.

- Складність і заплутаність: приписи, особливо податкові, часто бувають надто складними [11], неоднозначними та обтяжними, що ускладнює їхнє розуміння та коректне вживання як для платників, так і для органів контролю.

- Недосконалість штрафів: існує питання відповідності (пропорційності) фінансових стягнень скоєному проступку [7, с. 150], а також застосування адміністративного (безспірного) методу стягнення, що викликає дебати щодо охорони прав платників.

- Судова практика: відсутність єдиної судової практики у фінансових суперечках, особливо у сфері податків, ускладнює передбачуваність фінансових ризиків для підприємництва.

- Фіскальний нахил: правозастосування часто має фіскальний нахил, коли владні структури надають перевагу фінансовим інтересам держави, нехтуючи правами та законними інтересами приватних сторін [9].

Шляхи розвитку та напрямки вдосконалення:

- Усунення розбіжностей: проведення ґрунтовного огляду фінансового законодавства з метою ліквідації внутрішніх розбіжностей та приведення його у відповідність до норм ЄС та міжнародних вимог.

- Чітка ієрархія: забезпечення пріоритету законів над актами нижчої юридичної сили шляхом обмеження повноважень органів виконавчої влади щодо встановлення фінансових зобов'язань.
- Спрощення приписів: розробка більш чітких та зрозумілих формулювань податкових та бюджетних норм для підвищення правової обізнаності та зменшення помилок у звітуванні [12].
- Деталізація процедур: чітке визначення процесуальних приписів (порядок проведення інспекцій, процедура оскарження) для мінімізації ризиків корупції та неправомірного використання влади контролюючими органами.
- Охорона прав платників: розширення механізмів охорони прав збирачів податків, включаючи чітке закріплення принципу "пріоритетності правомірних рішень платника" та посилення ролі адміністративного оскарження.
- Відповідність відповідальності: перегляд та диференціація фінансових штрафів з метою гарантування їхньої відповідності та справедливості.
- Регулювання нових об'єктів: створення спеціальних ФПП для врегулювання цифрових активів, електронних коштів та інвестиційних механізмів, забезпечуючи їхнє входження у легальний фінансовий обіг.
- Покращення фінансово-правового врегулювання має бути спрямоване на зростання стабільності, відкритості та передбачуваності фінансових стосунків, що є вирішальним для залучення інвестицій та забезпечення сталої економічної прогресії України.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження, присвячене поняттю, особливостям та структурі фінансово-правових норм (ФПН), дало змогу досягти поставленої мети та виконати визначені завдання.

Сутність та місце ФПН: фінансово-правові норми є важливим засобом реалізації фінансової функції держави. Вони є окремим елементом у системі права, належать до публічного права і регулюють відносини, пов'язані з формуванням, розподілом та використанням державних грошових фондів, що забезпечує їхнє особливе становище поряд із конституційним та адміністративним правом.

Специфіка ФПН: оригінальність фінансово-правових норм визначається їхнім імперативним (державно-владним) характером, грошовим (майновим) змістом регульованих відносин та наявністю специфічних фінансових стягнень (штрафів, пені), які є інструментом майнового примусу в інтересах держави.

Структурна єдність: ФПН, як і будь-які правові норми, мають триелементну логічну структуру (гіпотеза, диспозиція, санкція). У фінансовому праві гіпотеза часто є складною і пов'язана з фінансовими фактами, диспозиція переважно зобов'язувальна, а санкція часто є відсильною та міститься в окремих розділах законодавчих актів.

Форми реалізації: реалізація ФПН відбувається у чотирьох формах (дотримання, виконання, використання, застосування). При цьому форма виконання (сплата податків) та застосування (діяльність контролюючих органів) є домінуючими через владно-імперативний метод регулювання.

Система джерел: основними джерелами ФПН є узагальнені закони (Податковий та Бюджетний кодекси), які мають пріоритет над численними підзаконними актами.

Аналіз засвідчив, що якість фінансово-правового регулювання в Україні страждає від низки проблем: суперечностей, надмірної складності норм та нестійкості законодавства, що створює правову невизначеність для бізнесу та громадян.

З огляду на це, напрямки вдосконалення фінансово-правового регулювання мають включати:

- Систематизацію та уніфікацію: проведення комплексного перегляду Податкового та Бюджетного кодексів з метою усунення внутрішніх розбіжностей та забезпечення логічної послідовності між матеріальними та процесуальними нормами.
- Спрощення та прозорість: спрощення формулювань ключових ФПН та мінімізація їхнього тлумачення через відомчі інструкції, що посилять принцип правової визначеності.
- Посилення гарантій: деталізація процедурних норм застосування санкцій та посилення судового контролю над безальтернативним порядком стягнення, що забезпечить кращий захист прав платників.

Таким чином, якісно розроблені, стабільні та зрозумілі фінансово-правові норми є необхідною передумовою для ефективного функціонування фінансової системи держави та її економічного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Бюджетний кодекс України: Закон України від 8 липня 2010 року № 2456-VI. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 50-51. Ст. 572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
3. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13-17. Ст. 112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
4. Про Національний банк України: Закон України від 20 травня 1999 року № 679-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 29. Ст. 238. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14>
5. Про Державний бюджет України на [Поточний Рік]: Закон України від [Дата]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (Необхідно вказати конкретний закон на рік написання роботи).
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
7. Гетманцев Д. О. Податкове право: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 464 с.
8. Демків Р. І. Особливості структури фінансово-правової норми. Право України. 2019. № 5. С. 115–123. URL: <https://pravoua.com.ua/article/2019-5-demkiv/>
9. Климчук В. С. Проблеми кодифікації фінансового законодавства та шляхи подолання колізій. Фінансове право. 2022. № 1. С. 45–56.

10. Коваль В. І. Імперативний метод як визначальна ознака фінансово-правових норм. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2020. № 3. С. 78–83.
11. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua>
12. Опарін В. М. Фінанси (загальна теорія): підручник. К.: КНЕУ, 2022. 472 с.
13. Юрій С. І., Кравченко В. І. Державні фінанси України: навч. посібник. Тернопіль: Економічна думка, 2020. 460 с.
14. Мельник В. М. Бюджетний процес в Україні: теорія, методологія, практика: монографія. К.: Наукова думка, 2021. 352 с.
15. Деркач М. О. Сучасні проблеми формування державного бюджету України. К.: КНЕУ, 2023. 215 с.
16. Андрущенко В. Л. Бюджетне право України: навчальний посібник. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2020. 344 с.
17. Кізілов О. О. Фінансове право України: навч. посібник. К.: Юрінком Інтер, 2022. 412 с.
18. Гаврилюк О. М. Міжбюджетні відносини в Україні: проблеми та перспективи розвитку: монографія. К.: КНЕУ, 2022. 287 с.